

อั้งยี่

ถนนเจริญกรุง

เรื่อง อั้งยี่

(๑)

เมื่อฉันเป็นนายพลผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกอยู่ในกรมยุทธนาธิการ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๐ จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้เคยมีหน้าที่ทำการปราบปรามพวกจีนอั้งยี่ในกรุงเทพฯ ครั้งหนึ่ง ต่อมาถึงสมัยฉันเป็นตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จน พ.ศ. ๒๔๕๔ มีหน้าที่ต้องคอยระวังพวกอั้งยี่ตามหัวเมืองอยู่เสมอ บางที่ต้องปราบปรามบ้างแต่ไม่มีเหตุใหญ่โตเหมือนเมื่อครั้งฉันอยู่ในกรมยุทธนาธิการ ถึงกระนั้นก็ยังได้ความรู้เรื่องอั้งยี่มากขึ้น ครั้นเมื่อฉันออกจากกระทรวงมหาดไทยมาจัดการหอพระสมุดสำหรับพระนครมีกิจตรวจค้นโบราณคดี พบเรื่องอั้งยี่ที่มาในเมืองไทยแต่ก่อนๆ ในหนังสือพงศาวดารและจดหมายเหตุเก่าหลายแห่ง

เลยอยากรู้ตำนานของพวกอั้งยี่ จึงได้ไถถามผู้ที่เคยเป็นหัวหน้าอั้งยี่ที่คุ้นเคยกัน คือ พระอนุวัตวิธานิยม ซึ่งมักเรียกว่า "ยี่กอฮง" นั้นเป็นต้น เขาเล่าให้ฟังได้ความรู้เพิ่มขึ้นอีก จึงได้ลองเขียนบันทึกเรื่องอั้งยี่ไว้บ้างหลายปีมาแล้ว ครั้นออกมาอยู่เมืองปิ้ง ฉันได้มาเห็นตำนานเรื่องอั้งยี่ที่แรกเกิดขึ้นในเมืองจีน มิสเตอร์ ปิคเกอร์ริง (Mr. W.A. Pickering) แปลจากภาษาจีน ในตำราของพวกอั้งยี่ พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษไว้ในหนังสือวารสารของสมาคมรอยแอสเซียติก *Journal of Royal Asiatic Society* เมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๘ (พ.ศ. ๒๔๒๑) เขาเล่าถึงพวกจีนมาตั้งอั้งยี่ในหัวเมืองขึ้นของอังกฤษในแหลมมลายูเป็นอันใด เรื่องเบื้องต้นต่อกับเรื่องอั้งยี่ที่ฉันเคยรู้มาก่อนอีกตอนหนึ่ง จึงลองรวมเนื้อความเรื่องอั้งยี่เขียนนิทานเรื่องนี้

(๒)

เหตุที่เกิดอั้งยี่ในเมืองจีน

เมื่อพวกเม่งจูได้พวกจีนไว้ในอำนาจ ตั้งราชวงศ์ได้ตั้งครองเมืองจีนแล้ว ถึง พ.ศ. ๒๒๐๗ พระเจ้าคังฮี้ได้เสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ ๒ ในรัชกาลนั้นมีพวกฮวงเฮงในวออยู่ทางทิศตะวันตกยกกองทัพมาตีเมืองจีน เจ้าเมืองกรมการที่รักษาหัวเมืองชายแดนจีนต่อสู้ข้าศึกไม่ไหว

พระเจ้ากรุงจีนจึงจะแต่งตั้งกองทัพออกไปจากกรุงปักกิ่ง หาตัวแม่ทัพไม่ได้ จึงให้ออกประกาศว่า ถ้าใครอาสาปราบปรามพวกฮวนได้ จะประทานทองเป็นบำเหน็จ ๑๐,๐๐๐ ตำลึง และจะให้ปกครองผู้คน ๑๐,๐๐๐ ครัวเป็นบริวาร ครั้นนั้นที่วัดแห่งหนึ่งบนเขาภูเขาสูงเฉวงเมืองเกียนเล้งในแดนจีนฮกเกี้ยนมีหลวงจีนอยู่ด้วยกัน ๑๒๘ องค์ ได้รำเรียนวิชาอาคมมาก พวกเขามาอาสารบพวกฮวน

พระเจ้ากรุงจีนทรงยินดี แต่วิตกว่าหลวงจีนมีแค่ ๑๒๘ องค์ด้วยกัน พวกข้าศึกมากนัก จึงตรัสสั่งให้ขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งชื่อ เต็งกุนตัด คุมกองทัพไปด้วยกันกับพวกหลวงจีน ไปรบข้าศึกที่ด่านท่งกวน พวกหลวงจีนกับพวกกองทัพกรุงปักกิ่งมาช่วยชนะฆ่าฟันพวกฮวนล้มตายแตกหนีไปหมด พระเจ้ากรุงจีนจะประทานบำเหน็จรางวัลตามประกาศ พวกหลวงจีนไม่รับยศศักดิ์และบริวาร ขอกลับไปจำศีลภาวนาอยู่อย่างเดิม รับแต่ทอง ๑๐,๐๐๐ ตำลึงไปบำรุ่งวัด พระเจ้ากรุงจีนก็ต้องตามใจ ส่วนเต็งกุนตัดขุนนางผู้ใหญ่ที่ไปช่วยพวกหลวงจีนนั้นได้รับบำเหน็จเป็นแม่ทัพใหญ่ ณ เมืองโอ้วก๊วง

เต็งกุนตัดกับพวกหลวงจีน ๑๒๘ องค์ เคยชอบพอกันสนิทสนมมาตั้งแต่ไปรบพวกฮวน เมื่อจะออกจากเมืองปักกิ่งแยกกันไป เต็งกุนตัดจึงเชิญหลวงจีนทั้งหมดไปกินเลี้ยงด้วยกันวันหนึ่ง แล้วเลยกระทำสัตย์สาบานเป็นพี่น้องกันต่อไปในวันหน้า ก็ในเวลานั้นมีขุนนางกังฉิน ๒ คน เคยเป็นอริกับเต็งกุนตัดมาแต่ก่อน ทูลพระเจ้ากรุงจีนว่า เมื่อเต็งกุนตัดจะออกไปจากเมืองปักกิ่งได้ลอบกระทำสัตย์สาบานเป็นพี่น้องไว้กับพวกหลวงจีน ๑๒๘ องค์คิดลอบสังหาร สงสัยว่าเต็งกุนตัดจะคิดมักใหญ่ใฝ่สูง จึงได้สาบานเป็นพี่น้องไว้กับพวกหลวงจีนที่มีฤทธิ์เดช โดยหมายจะเอาไว้เป็นกำลัง เวลาเต็งกุนตัดออกไปเป็นแม่ทัพบังคับบัญชาไพร่พลมาก ถ้าได้ของจะสมคบกับพวกหลวงจีนพากันยกกองทัพเข้ามาชิงราชสมบัติ นากลัวคนในเมืองหลวงจะไม่กล้าต่อสู้เพราะกลัวฤทธิ์เดชของพวกหลวงจีน พวกขุนนางกังฉินคอยหาเหตุพลูยงมาอย่างนั้น

จนพระเจ้ากรุงจีนจึงเห็นจริงด้วย จึงปรึกษากันคิดกลอุบายตั้งขุนนางกังฉิน ๒ คนนั้นเป็นข้าหลวง คนหนึ่งให้ไปยังเมืองโอ้วก๊วง ทำเป็นที่ว่าความของบำเหน็จไปพระราชทานเต็งกุนตัด อีกคนหนึ่งให้ไปยังวัดบนภูเขาสูงๆ ทำเป็นที่ว่าความเครื่องราชพิธี มีสุรบาณและเสปียงอาหาร เป็นต้นไปพระราชทานแก่พวกหลวงจีน ๑๒๘ องค์ เมื่อข้าหลวงไปถึงเมืองโอ้วก๊วง เต็งกุนตัดออกไปรับข้าหลวงถึงนอกเมืองหลวงตามประเพณี ข้าหลวงก็อานท่องตราว่าเต็งกุนตัดคิดกบฏต้องโทษถึงประหารชีวิต แล้วจับตัวเต็งกุนตัดฆ่าเสีย

ฝ่ายข้าหลวงที่ไปยังภูเขากุ้ยเล้ง พวกหลวงจีนก็ต้อนรับโดยมีการเลี้ยงรับที่วัด ข้าหลวงเอายาพิษเจือสุราของประทานไปตั้งเลี้ยง แต่หลวงจีนเจ้าวัดได้กลิ่นผิดสุราสามัญ เอากะป๋ายสิทธิ์สำหรับวัดมาจุ่มลงขันสูตร เกิดเปลวไฟพุ่งขึ้นรู้ว่า เป็นสุราเจือยาพิษ ก็เอากะป๋ายนั้นฆ่าหลวงตาย แต่ขณะนั้นพวกข้าหลวงที่ลอบมออยู่ข้างนอกพากันจุดไฟเผาวัดจนไหม้โทรหมด พวกหลวงจีน ๑๒๘ องค์ตายอยู่ในไฟบ้าง พวกข้าหลวงฆ่าตายบ้าง หนีรอดไปได้แค่ ๕ องค์ ชื่อ ออองค์หนึ่ง บุงองค์หนึ่ง มะองค์หนึ่ง โอองค์หนึ่ง ลิงองค์หนึ่ง พากันไปซ่อนตัวอยู่ที่วัดแห่งหนึ่ง ในแขวงเมืองโอ้วก๊วง ที่เต็งกุนตัดเคยเป็นแม่ทัพอยู่แต่ก่อน

อยู่มาวันหนึ่ง หลวงจีน ๕ องค์นั้นลงไปริมลำธาร แลเห็นกระถางธูปสามเขามีสุนัขข่างไบหนึ่ง ลอยมาในน้ำกำลังมีควันธูปในอากาศ นึกหลากใจจึงลงไปยกขึ้นมาบนบกพิจารณา ดูเห็นมีตัวอักษรอยู่ที่ใต้กระถางธูปนั้น ๔ ตัว ว่า หวน เซง หก เหม็ง แปลว่า ก่่าจัดเซงเสีย กลับยกเหม็งขึ้น นึกสงสัยว่าเวทคาฟ้าและดินจะสั่งให้ทำอย่างนั้นหรืออย่างไร ลองเสี่ยงทายดูหลายครั้งก็ปรากฏว่าให้ทำเช่นนั้นทุกครั้ง หลวงจีนทั้ง ๕ ประจักษ์แจ่มแจ้งดังนั้น จึงเอาธูปปักต่างธูปที่ในกระถางจุดบูชา แล้วกระทำสัตย์กันตามแบบที่เล่าไป กวนอู เตียวหุยสัญญากันแต่ก่อนว่าจะช่วยกันทำนบารุงแผ่นดิน และจะก่่าจัดราชวงศ์ได้เซ็งเอาบ่านเมืองคืนให้แก่ราชวงศ์ได้เหม็งตามเดิม เมื่อปฏิญาณกันแล้ว เห็นสมุดตำราพยากรณ์มีอยู่ในกระถางด้วยก็พากันยินดี แต่ในขณะนั้นเองพวกข้าหลวงที่เที่ยวติดตามก็ไปถึงจะเข้าล้อมจับ พวกหลวงจีนจึงอุ้มกระถางธูปวิ่งหนีไป

เมื่อวันนั้นนางกุ้ยเองเมียงเต็งกุนตัดที่ถูกฆ่าตาย พาลูกและญาติพี่น้องออกไปเซ่น ณ ที่ฝังศพเต็งกุนตัด ในเวลากำลังเซ่นอยู่ได้ยินเหม็งเสียงคน แลไปดูเห็นกระป๋ายเล่มหนึ่งพลุ่งขึ้นมาจากแผ่นดิน เอามาพิจารณาเห็นมีตัวอักษรจารึกที่ก้นกระป๋ายว่า นอ เล้ง ไตว แปลว่า มังกรสองตัวชิงดวงมักดากัน และที่ในตัวกระป๋ายมีอักษรจารึกว่า หวน เซ็ง หก เหม็ง แปลว่า ให้ก่่าจัดราชวงศ์ได้เซ็งคืนแผ่นดินให้ราชวงศ์เหม็ง ในเวลาที่กำลังพิจารณาตัวอักษรอยู่นั้นได้ยินเสียงคนร้องไห้ช่วย นางกุ้ยเองก็ถือกระป๋ายที่ได้นั้นมาพาพวกพ่อออกไปดูเห็นข้าหลวงกำลังไล่หลวงจีนทั้ง ๕ องค์มา พวกนางกุ้ยเองเข้าป้องกันหลวงจีน เอากะป๋ายที่พ้นถูกข้าหลวงตาย พรอคพวกก็หนีไปหมด นางกุ้ยเองกับพวกหลวงจีนได้ถามและเล่าเรื่องฝ่ายของตนให้กันฟัง ก็รู้ว่า เป็นพวกเดียวกันมาแต่เดิม และได้ถูกเนรคุณอย่างเดียวกัน นางจึงให้พวกหลวงจีนอาศัยอยู่ที่บ้าน จนเห็นการสืบจับสงบเงียบ แล้วจึงให้หลวงจีนทั้ง ๕ กลับไปอยู่วัดตามเดิม หลวงจีนทั้ง ๕ นี้ได้นามว่า ไหวง โจ้ว แปลว่า บุรุษทั้ง ๕ ของอั้งยี่ต่อมา

ถึงตอนนี้หลวงจีนทั้ง ๕ แน่ใจว่าเวทคาฟ้าดิน ให้คิดอ่านกู้บ้านเมืองด้วยก่่าจัดราชวงศ์ได้เซ็ง ก็ตั้งหน้าเกลี้ยกล่อมผู้คนให้ร่วมคิดได้พรรคพวกมากขึ้น แต่กิดิศัพทูลไปถึงเจ้าเมืองกรมการก็ให้ออกไปจับ หลวงจีนทั้ง ๕ จึงต้องหนีออกจากเมืองโอ้วก๊วงต่อไป ไปพบนายโจรพวกทหารเสือ ๕ คน เมื่อได้พูดสนทนากัน พวกนายโจรก็เลื่อมใส รับจะพาโจรบริวารของตนมาเข้าพวกด้วย แล้วพาหลวงจีนไปสำนักอยู่ภูเขาเหล้งไฮ้ว แปลว่า มังกรเสือ ในเวลานั้นมีหลวงจีนองค์หนึ่งชื่อตั้งกิมน้ำ เคยเรียนรู้นั่งสมาธิมากจนได้เป็นขุนนางรับราชการอยู่ในกรุงปักกิ่ง อยู่มาสังเกตราชวงศ์ได้เซ็งปกครองบ้านเมืองไม่เป็นยุติธรรม เกิดท้อใจจึงลาออกจากราชการไปบวชเป็นหลวงจีนจำศีลศึกษาวิชาอาคมของลัทธิศาสนาเต๋าอายุ ณ ถ้าเป๊ะเฮาตั้ง แปลว่า นกกระสาเผือก จนมีผู้คนนับถือมาก

วันหนึ่งลูกศิษย์ ๔ คนไปบอกข่าวว่า หลวงจีน ๕ องค์ได้ขอวิชาพิเศษ คิดอ่านจะก่่าจัดราชวงศ์ได้เซ็งกับบ้านเมือง หลวงจีนตั้งกิมน้ำก็ยินดีพาศิษย์ ๔ คนตามไปยังสำนักของหลวงจีน ๕ องค์ ณ ภูเขามังกรเสือ ขอสมัครเป็นพวกร่วมคิดช่วยกู้บ้านเมืองด้วย ในพวกที่ไปสมัครนั้นยังมีคนสำคัญอีก ๒ คน คนหนึ่งเป็นชายหนุ่มชื่อ จูฮงซึก เป็นราชันดาของพระเจ้าเซ็ง ในราชวงศ์ได้เหม็ง อีกคนหนึ่งเป็นหลวงจีนชื่อ บั้งลั้ง รูปร่างใหญ่มีกำลังวังชากล้าหาญมาก เมื่อรวบรวมพรรคพวกได้มากแล้ว พวกคิดการก่่าจัดราชวงศ์ได้เซ็งจึงประชุมกันทำสัตย์สาบานเป็นพี่น้องกันทั้งหมด แล้วยก เจ้าจูฮงซึก ขึ้นเป็นรัชทายาทราชวงศ์ได้เหม็ง ตั้งหลวงจีนตั้งกิมน้ำซึ่งเป็นผู้มีความรู้มากเป็นอาจารย์(เงินแล) และตั้งหลวงจีนบั้งลั้งเป็น "ตัวเฮี้ย" แปลว่าพี่ชายใหญ่ และเป็นตำแหน่งจอมพล ตัวนายนอกจากนั้นก็ให้มีตำแหน่งและคุมหมวดกองต่างๆ แล้วพากันยกทัพไปตั้งอยู่ที่ภูเขาเซ่งฮวง แปลว่า ภูเขาหงส์ (จะเป็นแขวงเมืองไหนไม่ปรากฏ)

หวังจะตีเอาบ้านเมืองคืน ใ้ตรงกับกองทัพประจำเมืองนั้น

รบกันครั้งแรก พวกกบฏมีชัยชนะตีกองทัพหลวงแตกหนีเข้าเมือง แต่รบครั้งหลังเกิดเหตุอุ้มบงกชขึ้นอย่างประหลาด ด้วยในเวลาหลวงจีนบั้งลั้งตัวเสียขึ้นมาขับพลเข้ารบ มาลมลงจ่อมพลตกมาตาย พวกกบฏก็แตกพ่ายพากันหนีกลับไปยังเขามังกรเสีย หลวงจีนตั้งก็มน้ำผู้เป็นอาจารย์เห็นว่าเกิดเหตุอันมิบังควรผิดสังเกตรวดจตุราดูก็รู้ว่า เป็นเพราะพระราชวงศ์ได้แข็งยังรุ่งเรืองในตำราว่า ศัตรูไม่สามารถจะทำร้ายได้ จึงชี้แจงแก่พวกกบฏว่า

ถ้าจะรบพุ่งต่อไปในเวลานั้นก็ไม่สำเร็จได้ตั้งประสงค์ ต้องเปลี่ยนอุบายเป็นอย่างอื่น

แนะให้พวกที่ทำสัตย์สาบานกันแล้วแยกย้ายกระจ่ายกันไปอยู่โดยลำพังตามหัวเมืองต่างๆ และทุกคนไปคิดตั้งสมาคมลับขึ้นในตำบลที่ตนไปอยู่หาพี่น้องนำสภวร่วมความคิดกันให้แพร่หลาย พอถึงเวลาจะตราบราชวงศ์ได้แข็งตก ก็ให้พร้อมมือกันเข้าตีเมือง จึงจะกำจัดราชวงศ์ได้แข็งได้

พวกกบฏเห็นชอบด้วย จึงตั้งสมาคมลับให้เรียกชื่อว่า "เทียนตี๋หวย" แปลว่า ฟาดินมนุษย์ หรือเรียกโดยย่ออีกอย่าง "ซาฮะ" แปลว่า องคสาม คือฟาดินมนุษย์ และตั้งแบบแผนสมาคม ทั้งวิธีสภวสาบานรับสมาชิกและข้อบังคับสำหรับสมาชิก กับทั้งกิริยาอาการที่จะแสดงความลับกันในระหว่างสมาชิกให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน จึงเกิดสมาคมลับที่ไทยเราเรียกว่า "อั้งยี่" ขึ้นในเมืองจีนด้วยประการฉะนี้ รัฐบาลจีนรู้ว่าใครเป็นพวกอั้งยี่ก็จับมา ถึงอย่างนั้นพวกสมาคม "เทียนตี๋หวย" หรือ "ซาฮะ" ก็ยังมีอยู่ในเมืองจีนสืบมา รัฐบาลทำลายล้างไม่หมดได้

(๓)

อั้งยี่ในแหลมมลายู

ในหนังสือฝรั่งแต่ง เขาว่าพวกจีนที่ทิ้งบ้านเมืองไปเที่ยวทำมาหากินตามต่างประเทศ ล้วนแต่เป็นชาวเมืองชายทะเลภาคใต้ และอยู่ในพวกที่เป็นคนขัดสนทั้งนั้น จีนชาวเมืองตอนหรือที่มีทรัพย์สิ้นสมบูรณหามีใครทิ้งบ้านเมืองไปเที่ยวทำมาหากินตามต่างประเทศไม่ และว่าพวกจีนที่ทิ้งบ้านเมืองไปเที่ยวทำมาหากินตามต่างประเทศนั้น จีนต่างภาษามักไปประเทศที่ต่างกัน พวกจีนจิวมักชอบไปเมืองไทย พวกจีนฮกเกี้ยนมักชอบไปเมืองชวามลายู พวกจีนกวางตุ้งมักชอบไปอเมริกา เมื่ออังกฤษตั้งเมืองสิงคโปร์(ตรงกับตอนปลายรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์) มีพวกจีนอยู่ในแหลมมลายูเป็นอันมากมาแต่ก่อนแล้ว ที่มาได้ผลประโยชน์จนเงินมีกำลังเลยตั้งตัวเป็นหลักเป็นแหล่งก็มี

ในสมัยนั้นจีนที่มาเที่ยวทำมาหากินในเมืองไทยและเมืองชวามลายู มาแต่ผู้ชาย จีนที่มาตั้งตัวเป็นหลักแหล่งมาได้ผู้หญิงชาวเมืองเป็นเมีย มีลูกเกิดด้วยสมพงศ์เช่นนั้นมลายูเรียกผู้ชายว่า "بابา" เรียกผู้หญิงว่า "ยอฮยา" ทางเมืองชวามลายู จีนผู้เป็นพ่อไม่พอใจจะให้ลูกถือศาสนาอิสลามตามแม่ จึงฝึกหัดอบรมให้ลูกทั้งชายหญิงเป็นจีนสืบตระกูลต่อมาทุกชั่ว เพราะฉะนั้นจีนในเมืองชวามลายูจึงต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือ "จีนนอก" ที่มาจากเมืองจีนอย่าง ๑ "จีนبابา" ที่เกิดขึ้นในท้องที่อย่าง ๑ อยู่เสมอ ผิดกับเมืองไทย เพราะเหตุที่ไทยถือพระพุทธศาสนาาร่วมกับจีน ลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย ถ้าเป็นผู้ชายคงเป็นจีนตามอย่างพ่ออยู่เพียงชั่วหนึ่งหรือสองชั่วก็กลายเป็นไทย แต่ลูกผู้หญิงกลายเป็นไทยตามแม่ตั้งแต่ชั่วแรก ในเมืองไทยจึงมีแต่จีนนอกกับไทยที่เป็นเชื้อจีน หามีจีนبابาเป็นจีนประจำอยู่พวกหนึ่งต่างหากไม่

ในสมัยเมื่ออังกฤษแรกตั้งเมืองสิงคโปร์นั้น พวกจีนก็เริ่มตั้งอั้งยี่คือสมาคมลับที่เรียกว่า "เทียนตี๋หวย" หรือ "ซาฮะ" ขึ้นในเมืองมลายูบ้างแล้ว อังกฤษรู้ยู่ว่าวัตถุที่ประสงค์ของพวกอั้งยี่จะกำจัดราชวงศ์ได้แข็ง อันเป็นการในเมืองจีน ไม่เห็นว่ามิมีลอันใดจะมาตั้งอั้งยี่ในเมืองต่างประเทศ สืบถามได้ความว่าพวกจีนมาตั้งอั้งยี่ในมลายูไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องกำจัดราชวงศ์ได้แข็ง เป็นแต่เอาแบบแผนสมาคม "เทียนตี๋หวย" ในเมืองจีนมาตั้งขึ้น เพื่อจะสงเคราะห์พวกจีนที่จะมาทำมาหากินทางเมืองมลายู มิให้ต้องตกยากหรือได้รับความเดือดร้อนเพราะถูกพวกมลายูกดขี่ข่มเหงเท่านั้น อีกประการหนึ่งปรากฏว่าพวกอั้งยี่มีแต่ในพวกจีนนอก แต่จีนที่มาตั้งตัวเป็นหลักแหล่งและจีนبابาที่เกิดในแหลมมลายูหาเกี่ยวข้องกับพวกอั้งยี่ไม่ อังกฤษเห็นว่า เป็นแต่สมาคมสงเคราะห์กันและกัน ก็ปล่อยให้มิอั้งยี่อยู่ไม่ห้ามปราม

ครั้นจำเนียรกาลนานมา(ถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์)เมื่อเศรษฐกิจในแหลมมลายูเจริญขึ้น พวกพ่อค้าที่ซูดแร่ดีบุกและทำเรือสว่นต้องการแรงงานมากขึ้น ต่างก็เรียกหาว่าจ้างจีนในเมืองจีนมาเป็นกรรมกรมากขึ้นโดยลำดับ จำนวนจีนที่เป็นอั้งยี่ก็มีมากขึ้นและจัดแยกกันเป็นหลายเหล่า จนเหลือกำลังผู้ที่เป็น "ตัวเสีย" หัวหน้าจะว่ากล่าวปกครองได้ ไม่มีใครสมัครเป็นตัวเสีย พวกอั้งยี่ก็แยกกันเป็นหลายงสิเรียกชื่อต่างกัน ต่างมีแต่ "ยี่เฮีย" (แปลว่าพี่ที่สอง) เป็นหัวหน้า เป็นอิสระแก่กัน และอั้งยี่ต่างงสึงมักเกิดวิวาทตีรันฟันแทงกันจนรัฐบาลรำคาญ แต่จะบังคับให้เลิกอั้งยี่ก็เกรงจะเกิดลำบากด้วยอาจเป็นเหตุให้พวกจีนในเมืองจีนหวาดหวั่น ไม่มารับจ้างเป็นกรรมกรพอต้องการเหมือนแต่ก่อนอย่างหนึ่ง และพวกจีนกรรมกรมีมากกว่าแต่ก่อนมาก ถ้าพวกอั้งยี่ขัดขึ้นก็ต้องใช้กำลังปราบปรามกลายเป็นการใหญ่โตขึ้นกว่าเหตุ

อีกประการหนึ่งเห็นว่าพวกอั้งยี่เป็นแต่มักวิวาทกันเอง หาได้ทำร้ายต่อรัฐบาลอย่างไร อังกฤษตั้งข้อบังคับควบคุมพวกอั้งยี่เป็นสายกลาง คือ ถ้าจีนตั้งสมาคมอั้งยี่หรือสาขาของสมาคมที่ไหน ต้องมาขออนุญาตต่อรัฐบาล บอกชื่อผู้เป็นหัวหน้าและพนักงานของสมาคมก่อน ต่อได้รับอนุญาตจึงตั้งได้ ถ้ารัฐบาลมีกิจเกี่ยวข้องกับอั้งยี่สมาคมไหน ก็จะไม่ว่ากล่าวเอาความรับผิดชอบแก่หัวหน้าและพนักงานแก่สมาคมนั้น แต่ในนั้นมาพวกอั้งยี่สมาคมต่างๆก็ตั้งงสึงของสมาคม ณ ที่ต่างๆแพร่หลาย โดยวิธี "รัฐบาลเลี้ยงอั้งยี่" เป็นประเพณีสืบมา

ที่เอาเรื่องอั้งยี่ในหัวเมืองขึ้นอังกฤษมาเล่าเพราะมามีเรื่องเกี่ยวข้องกับในเมืองไทยเมื่อภายหลัง ดังจะปรากฏต่อไปข้างหน้า

(๔)

อั้งยี่แรกมีในเมืองไทย

ในจดหมายเหตุของไทยใช้คำเรียกอั้งยี่ต่างกันตามสมัยแต่ความไม่ตรงกับที่จริงทั้งนั้น จึงจะแทรกคำอธิบายเรียกต่างๆลงตรงนี้นัก่อน ชื่อของสมาคมที่ตั้งในเมืองจีนแต่เดิมเรียกว่า "เทียนตี๋หวย" แปลว่า "ฟ้า ดิน มนุษย์" หรือเรียกโดยย่ออีกอย่างหนึ่งตามภาษาจีนฮกเกี้ยนว่า "ซาฮะ" แปลว่า องค์สาม เป็นนามของอั้งยี่ทุกคน ครั้นอั้งยี่แยกกันเป็นหลายกอง ก็มีชื่อเรียกต่างกัน เช่น จีหนิง ปุนเถากัง งัก ตั้งกงสี ชิวลิเกือ เป็นต้น คำว่าอั้งยี่ แปลว่า "หนังสือแดง" ก็เป็นแต่ชื่อของกองหนึ่งเท่านั้น

ยังมีชื่อเรียกสำหรับตัวนายอีกส่วนหนึ่ง ผู้ที่เป็นหัวหน้าอั้งยี่ในถิ่นอันหนึ่งรวมกันทุกกองก็ เรียกตามภาษาฮกเกี้ยนว่า "ตัวกอ" ตามภาษาแต้จิ๋วเรียกว่า "ตัวเฮีย" แปลว่าพี่ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้ากองก็เรียกว่า "ยี่กอ" หรือ "ยี่เฮีย" แปลว่าพี่ที่สอง ตัวนายรองลงมาเรียกว่า "ซากอ" หรือ "ซาเฮีย" แปลว่าพี่ที่สาม ในจดหมายเหตุของไทยเดิมเรียกพวกที่เข้าสมาคมเทียนตี๋หวยทั้งหมดว่า "ตัวเฮีย" มาจนรัชกาลที่ ๕ เปลี่ยนคำว่า "ตัวเฮีย" เรียก "อั้งยี่" ในนิทานนั้นจึงเรียกอั้งยี่มาแต่ต้นเพื่อให้สะดวกแก่ท่านผู้อ่าน

อั้งยี่แรกขึ้นมีในเมืองไทยเมื่อรัชกาลที่ ๓ มูลเหตุที่จะเกิดอั้งยี่นั้น เนื่องมาแต่อังกฤษเอาฝิ่นอินเดียเข้าไปขายในเมืองจีนมากขึ้น พวกจีนตามเมืองชายทะเลพากันสูบฝิ่นติดแพร่หลาย จีนเข้ามาหาเงินในเมืองไทย ที่เป็นคนสูบฝิ่นก็เอาเงินเข้ามาสูบกินแพร่หลายกว่าแต่ก่อน เลยเป็นปัจจัยให้มีไทยสูบฝิ่นมากขึ้น แม้จนผู้ดีที่เป็นเจ้าและขุนนางพากันสูบฝิ่นติดก็มี ก็ในเมืองไทยมากกฎหมายห้ามมาแต่ก่อนแล้วมิให้ใครสูบฝิ่น หรือซื้อฝิ่นขายฝิ่น เมื่อปรากฏว่ามีคนสูบฝิ่นขึ้นแพร่หลายเช่นนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงดำรัสสั่งให้ตรวจจับฝิ่นตามกฎหมายอย่างกวัดข้น แต่พวกจีนและไทยที่สูบฝิ่นมีมากก็จำต้องลอบหาซื้อฝิ่นสูบ

เป็นเหตุให้คนลอบขายฝิ่นขึ้นราคาขายได้กำไรงาม จึงมีพวกค้าฝิ่นด้วยตั้งอั้งยี่วางสมัครพรรคพวกไว้ตามหัวเมืองชายทะเลที่ไม่มีกรมตรวจตราคอยรับฟันจากเรือที่มาจากเมืองจีนแล้วเอาปลอมปนกับสินค้าอื่นส่งเข้ามายังกงสีใหญ่ ซึ่งตั้งขึ้นตามที่ลับในหัวเมืองใกล้ๆกรุงเทพฯ ลอบขายฝิ่นเป็นรายย่อยเข้ามายังพระนคร ข้าหลวงสืบรู้ออกไปจับ ถ้าช่องไหนมีพรรคพวกมากก็ต่อสู้จนถึงเกิดเหตุรบพุ่งกันหลายครั้ง มีปรากฏในหนังสือพงศาวดารว่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ เกิดอั้งยี่ในแขวงจังหวัดนครชัยศรี และจังหวัดสมุทรสาคร แต่ปราบปรามได้โดยไม่ต้องรบพุ่งครั้งหนึ่ง

ต่อมา ๒ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๘๗ พวกอั้งยี่ตั้งของชายฝิ่นที่ในป่าแสมริมชายทะเล ณ ตำบลแสมดำ ในระหว่างปากน้ำบางปะกงกับแขวงจังหวัดสมุทรปราการต่อสู้เจ้าพนักงานจับฝิ่น ต้องให้กรมทหารปากน้ำไปปราบ ยิ่งพวกอั้งยี่ตายหลายคน และจับหัวหน้าได้ อั้งยี่ก็สงบลงอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาอีก ๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๙๐ พวกอั้งยี่ตั้งของชายฝิ่นขึ้นอีกที่ตำบลลัดกระดุม แขวงเมืองสมุทรสาคร ครั้นนี้พวกอั้งยี่มีพรรคพวกมากกว่าแต่ก่อน พระยาพลเทพ(ปาน)ซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานจับฝิ่น ออกไปจับเองถูกพวกอั้งยี่ยิงตาย จึงโปรดฯให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาพระคลังคุมกำลังไปปราบ ฆ่าพวกอั้งยี่ตายประมาณ ๔๐๐ คน และจับหัวหน้าได้จึงสงบ

ปราบพวกอั้งยี่ที่ลัดกระดุมได้ไม่ถึงเดือน พอเดือน ๕ พ.ศ. ๒๓๙๑ พวกอั้งยี่ก็กำเริบขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทรา คราวนี้ถึงเป็นกบฏ ฆ่าพระยาวิเศษสี่ร้อย ผู้ว่าราชการจังหวัดตาย แล้วพวกอั้งยี่เข้ายึดป้อมเมืองฉะเชิงเทราไว้เป็นที่มั่น โปรดฯให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ยกพลจากเมืองสมุทรสาครไปปราบ พวกอั้งยี่ที่เมืองฉะเชิงเทราต่อสู้พ่ายแพ้ พวกจีนถูกฆ่าตายกว่า ๓,๐๐๐ คน อั้งยี่เมืองฉะเชิงเทราจึงสงบ ต่อมาอีก ๒ ปีก็สิ้นรัชกาลที่ ๓

(๕)

อั้งยี่ในเมืองไทย เมื่อรัชกาลที่ ๔

ถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรัสปรึกษาเสนาบดีเห็นพร้อมกันว่า การจับฝิ่นเมื่อรัชกาลที่ ๓ แม้จับกุมอย่างกวัดข้นมาหลายปี ฝิ่นก็ยังเข้ามาได้เสมอ คนสูบฝิ่นก็ยังมีมากไม่หมดไป ซ้ำเป็นเหตุให้เกิดอั้งยี่ถึงต้องรบพุ่งฆ่าฟันกันหลายครั้ง จะใช้วิธีจับฝิ่นอย่างนั้นต่อไปเห็นจะไม่เป็นประโยชน์อันใด จึงเปลี่ยนนโยบายเป็นตั้งภาษีฝิ่นผูกขาด คือ เฉพาะแต่รัฐบาลซื้อฝิ่นเข้ามาตามชายเอากำไร ให้จีนซื้อฝิ่นสูบได้ตามชอบใจ คงห้ามแต่ไทยมิให้สูบฝิ่น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริอีกอย่างหนึ่งว่า ที่อั้งยี่หาพรรคพวกได้มาก เป็นเพราะพวกจีนที่ไปทำเรือกสวนหรือค้าขายอยู่ตามหัวเมืองมักถูกพวกจีนเจ้าภาษีเบียดเบียนในการเก็บภาษีและถูกคนในพื้นที่เมืองรังแก ทรงแก้ไขข้อนี้ด้วยเลือกหาจีนที่ตั้งตัวได้เป็นหลักแหล่งแล้ว และเป็นคนซื่อตรงมีค่านับถือมากตั้งเป็นตำแหน่งปลัดจีนขึ้นในกรมการตามหัวเมืองที่มีจีนมาก สำหรับช่วยเป็นธุระและรับทุกข์ร้อนของพวกจีนขึ้นเสนอต่อรัฐบาล เมื่อทรงแก้ไขด้วยอุบาย ๒ อย่างนั้น เหตุการณ์เรื่องอั้งยี่ก็สงบมาได้หลายปี

แต่ถึงตอนปลายรัชกาลที่ ๓ มีอั้งยี่เกิดขึ้นด้วยเหตุอย่างอื่น เหตุที่เกิดอั้งยี่ตอนนั้นเนื่องจากประเพณีจีนเข้าเมือง

ด้วยเงินที่ทิ้งถิ่นไปทำมาหากินในต่างประเทศล้วนเป็นคนยากจนมักไปแต่ตัว แม่เงินค่าโดยสารเรือก็ไม่จะมีจะเสีย เมื่อเรือไปถึงเมืองไหน เช่น เมืองสิงคโปร์ก็ดี หรือมาถึงกรุงเทพฯก็ดี มีเงินในเมืองนั้นก็เป็นญาติหรือเป็นญาติแก่หาถูกจ้าง ไปรับเสียเงินค่าโดยสารและรองเงินล่วงหน้าให้เงินที่เข้ามาใหม่ ไทยเรียก "เงินใหม่" ทางเมืองสิงคโปร์เรียกว่า "sing Keh" แล้วทำสัญญากันว่าถ้าแก่จะรับเลี้ยงให้กินอยู่ข้างฝ่ายเงินใหม่จะทำงานให้เปล่าไม่เอาค่าจ้างปีหนึ่ง งานที่ทำนั้นถ้าแก่จะให้อะไรหรือจะให้ไปทำงานให้คนอื่น ถ้าแก่เป็นผู้รับค่าจ้าง หรือแม่ถ้าแก่จะโอนสิทธิ์ในสัญญาให้ผู้อื่นก็ได้ เมื่อครบหนึ่งปีแล้วคืนเขตที่เป็นเงินใหม่พันหนึ่งสิ้น จะรับจ้างแก่ทำงานต่อไป หรือไปทำมาหากินที่อื่นโดยลำพังตนก็ได้ มีประเพณีอย่างนี้มาแต่เดิม

ถึงรัชกาลที่ ๔ ตั้งแต่ไทยทำหนังสือสัญญาค้าขายกับฝรั่งต่างชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ การค้าขายในเมืองไทยเจริญขึ้นรวดเร็ว มีโรงจักรสีข้าว เลื่อยไม้ และมีการขนลำเลียงสินค้า อันต้องการแรงงานมากขึ้น ทั้งในเวลานั้นการคมนาคมกับเมืองจีนสะดวกขึ้นด้วยมีเรือกำปั่นไปมาบ่อยๆ พวกจีนใหม่ก็เข้ามาหากินก็มากขึ้น จึงเป็นเหตุให้จีนในกรุงเทพฯคิดหาผลประโยชน์ด้วยการเป็นเจ้ากรับเงินใหม่เข้าเมืองโดยวิธีดังกล่าวมาแล้วมากขึ้น และการนั้นได้ทำไรงาน ก็เกิดแข่งขันเกลี้ยกล่อมเงินใหม่ พวกเจ้ากรับก็เกลี้ยกล่อมเงินใหม่ของตนให้ช่วยกันเกลี้ยกล่อมเงินเข้ามาใหม่ ตลอดจนไปชิงกันหางานให้พวกจีนใหม่ของตนทำ ก็เลยตั้งพวกเป็นอั้งยี่ด้วยประการฉะนี้ แต่ผิดกับอั้งยี่ในรัชกาลที่ ๓ ด้วยไม่คิดร้ายต่อรัฐบาลและมีแต่พวกละน้อๆหลายพวกด้วยกัน

แต่เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐ ก่อนจะสิ้นรัชกาลที่ ๔ มีพวกอั้งยี่กำเริบขึ้นที่เมืองภูเก็ต แต่มีได้เกี่ยวข้องกับจีนในกรุงเทพฯ ด้วยพวกอั้งยี่ที่เมื่อภูเก็ตขยายมาจากเมืองขึ้นของอังกฤษ ซึ่งรัฐบาลไซโยบาย "เลี้ยวอั้งยี่" ดังกล่าวมาแล้ว พวกจีนในแดนอังกฤษไปมาค้าขายกับหัวเมืองไทยทางตะวันตกอยู่เป็นนิจ พวกอั้งยี่จึงมาเกลี้ยกล่อมจีนที่เมืองภูเก็ตให้ตั้งอั้งยี่เพื่อสงครามซึ่งกันและกัน เป็นสาขาของกงสี "งีหีน" พวกหนึ่งมีประมาณ ๓,๕๐๐ คน ของกงสี "ปูนถ่าง" พวกหนึ่งประมาณ ๔,๐๐๐ คน อยู่มามีนายอั้งยี่ทั้งสองพวกนั้นวิวาทกันด้วยชิงสายน้ำที่ทำเหมืองแร่ดีบุก ต่างเรียกพวกอั้งยี่ของตนมารบกันที่กลางเมือง ผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ตห้ามก็ไม่ฟัง จะปราบปรามก็ไม่มีการลงโทษ

จึงโปรดฯให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์เมื่อยังเป็นที่พระยาเทพประทุมปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหมเป็นข้าหลวงออกไปยังเมืองภูเก็ต ให้ไปพิจารณาว่ากล่าวเรื่องอั้งยี่วิวาทกัน ถ้าพวกอั้งยี่ไม่ฟังคำบังคับบัญชาให้เรียกระดมพลตามหัวเมืองปราบปรามด้วยกำลัง แต่เมื่อเจ้าพระยาภาณุวงศ์ออกไปถึง หัวหน้่าอั้งยี่ทั้งสองพวกอ่อนน้อมโดยดี เจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่ากล่าวรับเหตุวิวาทเรียบร้อยแล้ว พาตัวหัวหน้าอั้งยี่ทั้งสองงงสีรวม ๙ คนมาสารภาพผิดในกรุงเทพฯ จึงโปรดให้ถอนน้ำกระทำสัตย์สาบานว่าจะไม่คิดร้ายต่อแผ่นดิน แล้วปล่อยตัวกลับไปทำมาหากินอย่างเดิม

การระบออั้งยี่วิวาทกันที่เมืองภูเก็ตครั้งนั้น เป็นเหตุที่ไทยจะเอาวิธี "เลี้ยวอั้งยี่" อย่างที่อังกฤษจัดตามหัวเมืองในแหลมมลายูมาใช้ที่เมืองภูเก็ตก่อน แล้วเลยเอาเข้ามาใช้ในกรุงเทพฯ เมื่อภายหลัง แต่อนุโลมให้เข้ากับประเพณีไทยมิให้ขัดกัน เป็นต้นว่าที่เมืองภูเก็ตนั้นเลือกจีนที่มีพรรคพวกนับถือมากมาตั้งเป็น "หัวหน้าตันแซ" สำหรับนำกิจทุกข์สุขของพวกของตนเสนอต่อรัฐบาล และควบคุมว่ากล่าวของตนตามประสงค์ของรัฐบาล คล้ายๆกับกรรมกรจีน ที่เป็นคนมีหลักฐานมั่นคงถึงให้มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนเป็นหลวงก็มี แต่พวกหัวหน้าตันแซนั้นก็เป็นอั้งยี่พวกงีหีนหรือปูนถ่างทุกคน การที่จัดขึ้นเป็นแต่อย่างควบคุมอั้งยี่และให้มีพวกหัวหน้าตันแซสำหรับรัฐบาลใช้ไปว่ากล่าวพวกอั้งยี่ และคอยห้ามปรามพวกอั้งยี่ต่างพวกวิวาทกัน แต่ยังไม่ยอมให้พวกจีนตั้งอั้งยี่ได้ตามใจไม่ห้ามปราม

(๖)

อั้งยี่ในเมืองไทย เมื่อต้นรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ เมื่อเดือนตุลาคม ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ เวลานั้นยังทรงพระเยาว์วัย พระชันษาเพียง ๑๖ ปี จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหพระกลาโหม ได้เป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ ๕ ปี

เวลาเมื่อเปลี่ยนรัชกาลครั้งนั้น มีเหตุต่างๆที่ทำให้รัฐบาลลำบากหลายเรื่อง เรื่องอื่นยกไว้จะเล่าแต่เรื่องกับพวกอั้งยี่ เมื่อกำลังจะเปลี่ยนรัฐบาลมีอั้งยี่พวกหนึ่งในกรุงเทพฯต่อสู่เจ้าภีษณุในโรงกงวาน ที่ริมวัดส้มพันธงฯ ถึงคู่รบกันขึ้นในลำเพ็ง พอเปลี่ยนรัชกาล อั้งยี่พวกหนึ่งก็คุมกันเที่ยวปล้นราษฎรที่ในแขวงจังหวัดนครชัยศรี และหาทางจะกำเริบขึ้นที่อื่นอีกทั้งในกรุงเทพฯและหัวเมือง สมเด็จพระเจ้าพระยาพระรังบด้วยอุบายหลายอย่าง พิเคราะห์ดูก็เห็นว่าพิศวง

อย่างหนึ่งใช้ปราบด้วยอาญา ดังเช่นปราบอั้งยี่ที่กำเริบขึ้นในแขวงจังหวัดนครชัยศรี เมื่อจับได้ให้ส่งเข้ามาในกรุงเทพฯ เอาตัวหัวหน้าประหารชีวิตและเอาสมัครพรรคพวกทั้งหมดจำคุกให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย

อีกอย่างใช้อุบายขู่ให้พวกอั้งยี่กลัว ด้วยจัดการซ่อมรบที่สนามชั้น ถวายพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรบนพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ทุกสัปดาห์ ฉะนั้นยังเป็นเด็กไว้จุกเคยตามสัดๆไปดูหลายครั้ง การซ่อมรบนั้นบางวันก็ให้ทหารปืนใหญ่ปืนเล็กยิงปืนติดดินดำ เสียงดังสนั่นครันครื้น บางวันก็ให้ทำเป็นโครงค่ายมีหุ่นรูปคนอยู่ประจำ เอาข้างรบออกซ่อมแทงหุ่นทำลายค่าย เวลานั้นมีข้างรบอยู่ในกรุงเทพฯสักสามสี่เชือก ตัวหนึ่งชื่อพลายแก้ว เจ้าพระยายมราช(แก้ว)หัดที่เมืองนครราชสีมา กล่าวหาญนัก พอเห็นยิงปืนออกมาจากค่ายก็สวนควันเข้าไปถึงค่าย แทะรูปหุ่นมีรักษาทำลายลง พวกชาวพระนครไม่เคยเห็นการซ่อมรบอย่างนั้น พากันมาดูมากกกว่ามาก เกิดกิตติศัพท์พระบือไปถึงพวกอั้งยี่ ก็กลัวไม่ก่อเหตุอันใดได้จึง

อุปบายของสมเด็จพระเจ้าพระยาอีกอย่างหนึ่งนั้น

ขยายการบำรุ้งเงินอนุโลมตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงตั้งปลัดจีนตามหัวเมืองดังกล่าวมาแล้ว และเวลานั้นมีความลำบากเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งด้วย เพราะเมื่อตอนปลายรัชกาลที่ ๔ มีพวกชาวจีนชาวเมืองขึ้นอังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา และโปรตุเกส เข้ามาหากินในกรุงเทพฯ มากขึ้น ก็ตามหนังสือสัญญายอมให้จีนเหล่านั้นอยู่ในความป้องกันของกงสุลชาตินั้นๆ จึงเรียกกันว่า "พวกมรณง" หมายความว่า "อยู่ในมรณงของต่างประเทศ" หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "สับเยก" (Subject) หมายความว่า เป็นคนของชาตินั้นๆ ไม่ต้องอยู่ในอำนาจโรศาลหรือในบังคับของรัฐบาลของบ้านเมือง

แม้กงสุลต่างประเทศช่วยห้ามมิให้จีนในมรณงเป็นอันยั้งยั้งก็ดี สมเด็จพระเจ้าพระยาที่ยังวิตก เกรงว่าพวกจีนขึ้นพลเมืองจะพากันอยากเข้ามรณงฝรั่ง เพราะฉะนั้นเมื่อเปลี่ยนรัชกาลได้ ๓ สัปดาห์ก็ประกาศตั้งศาลคดีจีนขึ้นในกรมท่าซ้าย ให้พระยาโชฎีกาฯ (จ๋อง) แล้วเปลี่ยนเป็นพระยาโชฎีกาฯ (ทุก) คนหนึ่ง หลวงพิพิธภักดีวิจารณ์ (พัก) ภายหลังได้เป็นพระยาโชฎีกาฯ (คน) หนึ่ง กับหลวงพิชิตวารี (มลิ) คนหนึ่ง (เป็นชั้นลูกจีนทั้งสามคน) เป็นผู้พิพากษา สำหรับชำระตัดสินคดีความเป็นจีนทั้งสองฝ่าย โดยใช้ภาษาจีนและประเพณีจีนในการพิจารณา แต่ห้ามมิให้รับคดีความเป็นจีนแต่ฝ่ายเดียว หรือคดีที่เป็นความอาญาว่ากล่าวในศาลนั้น นอกจากตั้งศาล ให้แบ่งเขตท้องมือนั้นมีจีนอยู่มาก เช่น ในลำเพ็ง เป็นหลายอำเภอ ตั้งนายอำเภอจีนประจำสำหรับอุปการะเงินในถิ่นนั้นทุกอำเภอ ตามหัวเมืองก็ให้ปลัดจีนมีอำนาจว่ากล่าวคดีจีน อำเภอที่มีจีนอยู่มากก็ตั้งหัวหน้าให้เป็นตำแหน่ง "กงสุลจีนในบังคับสยาม" สำหรับเป็นผู้อุปการะเงินอยู่ในอำเภอนั้นๆ

ส่วนมากการควบคุมพวกอั้งยี่นั้น สมเด็จพระเจ้าพระยาที่อนุโลมเอาแบบอย่างอังกฤษ "เลียงอั้งยี่" ในแหลมมลายูมาใช้ ปรากฏว่าให้สืบเอาตัวจีนเก่าแก่ที่เป็นหัวหน้าอั้งยี่ได้ ๑๔ คน แล้วตั้งข้าหลวง ๓ คน คือ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เมื่อยังเป็นพระยาเทพประสุน (ซึ่งเคยปราบอั้งยี่ที่เมืองภูเก็ต) คนหนึ่ง พระยาโชฎีกาฯ เศรษฐีคนหนึ่ง พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง (เนียง) ซึ่งเป็นผู้บังคับการกองตระเวน (ไปลิด) ในกรุงเทพฯ คนหนึ่ง พร้อมด้วยขุนนางเจ้าภาษี้อีกบางคน พาพวกหัวหน้าอั้งยี่ ๑๔ คนนั้นไปทำพิธีนักษัตรทำสัตย์ในวิหารหลวงพ่อโต ณ วัดกัลยาณมิตรซึ่งจีนนับถือมาก รับสัญญาว่าจะไม่คิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว และจะคอยระวังพวกอั้งยี่ของตนมิให้คิดร้ายด้วย แล้วปล่อยตัวไปทั้ง ๑๔ คน แต่นั้นสมเด็จพระเจ้าพระยาที่เอาพวกหัวหน้าอั้งยี่เหล่านั้นเป็นคนรับใช้สอยของท่านให้ตรวจตราว่ากล่าวมิให้พวกอั้งยี่กำเริบ ก็สำเร็จประโยชน์ได้อย่างประสงค์ พวกอั้งยี่ก็เรียบร้อยเพราะใช้วิธี "เลียงอั้งยี่" มาตลอดเวลาสมเด็จพระเจ้าพระยาที่มีอำนาจในรัชกาลแผ่นดิน

อั้งยี่กำเริบที่เมืองระนองและภูเก็ต

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลที่ ๕ เกิดลำบากด้วยพวกจีนอั้งยี่ที่เป็นกรรมกรที่ทำเหมืองแร่ดีบุกที่เมืองระนอง และเมืองภูเก็ตกำเริบคล้ายกับเป็นกบฏต้องปราบปรามเป็นการใหญ่โต แต่ว่าพวกอั้งยี่ทางหัวเมืองในแหลมมลายูเป็นสาขาขอพวกอั้งยี่ก่งสี "จี่ทั้น" และก่งสี "ปุ่นเถ่ากั" ในแดนอังกฤษมาตั้งขึ้นในเมืองไทยไม่ได้ติดต่อกับพวกอั้งยี่ในกรุงเทพฯ ดังกล่าวมาแล้ว ในเรื่องปราบอั้งยี่ที่เมืองภูเก็ตเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ นั้นแล้ว แต่ครั้งนั้นมาการทำเหมืองแร่ดีบุกที่เมืองระนองกับเมืองภูเก็ตเจริญขึ้น มีพวกจีนกรรมกรเข้ามารับจ้างขุดขนดีบุกมากขึ้นเป็นลำดับมา

จนที่เมืองระนองมีจำนวนจีนกรรมกรกว่า ๓,๐๐๐ คน และที่เมืองภูเก็ตมีจำนวนจีนกรรมกรหลายหมื่น มากกว่าจำนวนราษฎรไทยที่อยู่ในตัวเมืองทั้งสองแห่ง ตามบ้านนอกพวกจีนกรรมกรไปรวมกันรับจ้างขุดแร่อยู่ที่ไหน ทั้งพวกจี่ทั้นและพวกปุ่นเถ่ากัตั้งก็ไปตั้งก่งสีอั้งยี่พวกของตนขึ้นที่นั่น มีนายรองปกครองขึ้นต่อผู้ที่รัฐบาลตั้งเป็นหัวหน้าต้นแซ ซึ่งเป็นผู้มีถิ่นฐานอยู่ในเมือง จึงมีก่งสีอั้งยี่อยู่ตามเหมืองแร่แถบทุกแห่ง พวกหัวหน้าต้นแซก็ช่วยรัฐบาลรักษาความสงบเรียบร้อยตลอดมา แต่เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙ นั้น เผอิญดีบุกตกราคา พวกนายเหมืองชายดีบุกได้เงินไม่พอให้ค่าจ้างกรรมกร จึงเกิดเหตุขึ้นที่เมืองระนองก่อน

ปรากฏว่าเมื่อเดือน ๓ แรม ๑๔ ค่ำ ถึงตรุษจีนพวกกรรมกรที่เป็นอั้งยี่ปุ่นเถ่ากัพวกหนึ่ง ไปทวงเงินต่อนายเหมือง ขอให้ชำระหนี้สินให้สิ้นเชิงตามประเพณีจีน นายเหมืองไม่มีเงินพอจะให้ช้อนผัด พวกกรรมกรจะเอาเงินให้จึงได้เกิดทุ้มเถียง จนเลยวิวาทกันขึ้น พวกกรรมกรฆ่านายเหมืองตาย ชะรอยผู้ตายจะเป็นตัวนายคนหนึ่ง พวกกรรมกรตกใจเกรงว่าจะถูกจับกุมเอาไปลงโทษ ก็พากันถือเครื่องศาสตราวุธหนีออกจากเมืองระนอง หมายว่าจะเดินบกข้ามภูเขารรทัดไปหาที่ซ่อนตัวอยู่ที่เหมืองแร่ในแขวงเมืองหลังสวน เมื่อไปถึงด่าน พวกชาวด่านเห็นกิริยาอาการผิดปกติ สงสัยว่าจะเป็นโจรผู้ร้าย จะเอาตัวมาให้ใครสวนที่ในเหมืองก็เกิดวิวาทกันขึ้น คราวนี้ถึงถึงกันตายทั้งสองข้าง พวกชาวด่านจับเงินได้ ๔ คุ่มตัวเข้ามายังเมืองระนอง ถึงกลางทางพวกจีนกรรมกรเป็นอันมาก พากันมากลุ่มรวมแหงพันพวกชาวด่าน ซึ่งเอาพวกจีนที่ถูกจับไปได้หมด แล้วพวกจีนกรรมกรก็เลยเป็นกบฏ รวบรวมกันประมาณ ๕๐๐-๖๐๐ คน ออกจากเมืองระนองเข้ามาเที่ยวไล่ฆ่าคน และเผาบ้านเรือนในเมืองระนอง

พระยาระนองไม่มีกำลังพอจะปราบปรามก็ได้แต่รักษาบริเวณศาลากลางอันเป็นสำนักรัฐบาลไว้ พวกจีนกบฏจะตีเอาเงินในคลังไม่ได้ก็พากันเที่ยวเก็บเรือทะเลบรรดามีที่เมืองระนอง และไปปล้นฉางเอาข้าวบรรทุกลงในเรือ แล้วพากันลงเรือแล่นแล่นหนีไปทางทะเลประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน ที่ไปทางเรือไม่ได้ก็พากันไปทางบก หนีไปยังเหมืองแร่ในแขวงหลังสวนประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน พอประจวบกับเวลาเรือรบไปถึงเมืองระนอง เหตุที่อั้งยี่เมืองระนองเป็นกบฏก็สงบลง ไม่ต้องรบพุ่งปราบปราม เพราะเป็นกบฏแต่พวกปุ่นเถ่ากัหนีไปหมดแล้ว พวกจี่ทั้นที่ยังอยู่ก็หาได้เป็นกบฏไม่

แต่ที่เมืองภูเก็ตมีจีนกรรมกรหลายหมื่น จำนวนมากกว่าเมืองระนองหลายเท่า และพวกจีนก็มีเหตุเดือดร้อนด้วยดีบุกตกราคาเช่นเดียวกันกับเมืองระนอง ทั้งยังมีเหตุอื่นนอกจากนั้นด้วยพวกอั้งยี่ปุ่นเถ่ากัสงสัยว่าเจ้าเมืองลำเอียงเข้าข้างพวกจี่ทั้น มีความแค้นเคืองอยู่บ้างแล้ว

พอพวกอั้งยี่ที่หนีมาจากเมืองระนองมาถึงเมืองภูเก็ต แยกย้ายกันไปเที่ยวอาศัยอยู่ตามโรงงั้งยี่พวกของตนตามตำบลต่างๆ ไปแล้วว่าเกือบจะตีเมืองระนองได้ หากเครื่องยุทธภัณฑ์ไม่มีพอมือจึงต้องหนีมา ก็มีพวกหัวโจกตามงั้งยี่ต่างๆชวนพวกอั้งยี่ในงั้งยี่ของตนให้รวมกันตีเมืองภูเก็ตบ้าง แต่ปกปิดมิให้พวกหัวหน้าตันแซู้ก็รวมได้แต่บางงั้งยี่ไม่พร้อมกัน

ในเวลานั้นพระยามนตรีสุริยวงศ์(ชื่น บุนนาค) เมื่อยังเป็นเจ้าหมื่นเสมอใจราชหัวหมื่นมหาดเล็ก เป็นข้าหลวงประจำหัวเมืองฝ่ายตะวันตกทั้งปวงอยู่ ณ เมืองภูเก็ต มีเรือรบ ๒ ลำ กับโปลิศสำหรับรักษาสำนักรัฐบาลประมาณ ๑๐๐ คนเป็นกำลัง ส่วนการปกครองเมืองภูเก็ตินั้น พระยาวิชิตสงคราม(ทัด)ซึ่งเป็นพระยาภูเก็ตอยู่จนแก่ชราจึงเลื่อนขึ้นเป็นจางวาง แต่ก็ยังว่าราชการและผูกภาษีผลประโยชน์เมื่อภูเก็ตอยู่อย่างแต่ก่อน เป็นผู้ที่พวกจีนกรมกรเกลียดชังว่าเก็บภาษีให้เดือดร้อน แต่หาใครคาดคิดว่าพวกจีนกรมกรจะกำเริบไม่

แต่แรกเกิดเหตุเมื่อเดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙ เวลาบ่ายวันนั้น กลาสีเรือรบพวกหนึ่งขึ้นไปบนบกไปเมาสุรา เกิดทะเลาะกับพวกจีนที่ในตลาดเมืองภูเก็ตแต่ไม่ทันถึงทุบตีกัน มูลนายเรียกกลาสีพวกนั้นกับไปลงเรือเสียก่อน ครั้นเวลาค่ำมีกลาสีพวกอื่น ๒ คนขึ้นไปบนบก พอพวกจีนเห็นก็กลุ่มรวมทุบตีแทบปางตาย โปลิศไประงับวิวาทจับได้จีนที่ตีกลาสี ๒ คนเอาตัวเข้าไปส่งข้าหลวง ในไม่ช้าก็มีจีนพวกใหญ่ประมาณ ๓๐๐ คนซึ่งรวมกันอยู่ในตลาด ถือเครื่องศาสตราวุธพากันไปรื้อโรงโปลิศ แล้วเที่ยวปล้นบ้านเฝ้าวัดและเรือนไทยในเมือง พบไทยที่ไหนก็ไล่ฆ่าฟัน พวกไทยอยู่ในเมืองมีน้อยกว่าจีนก็ได้แต่พากันหนีเอาตัวรอด ฝ่ายพวกจีนได้ก็เรียกกันเพิ่มเติมเข้ามาจนจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คน แล้ววิ่งตามกันยกเข้ามาหมายจะปล้นสำนักงานรัฐบาล และบ้านพระยาวิชิตสงคราม เป็นการกบฏออกหน้า พระยาวิชิตสงครามอพยพครอบครัวหนีเอาตัวรอดไปได้

แต่พระยามนตรีฯไม่หนี ตั้งตออยู่อยู่ในบริเวณสำนักรัฐบาลและรักษาบ้านพระยาวิชิตสงครามซึ่งอยู่ติดต่อกันไว้ด้วย ให้เรียกไทยบรรดามีในบริเวณศาลารัฐบาล และถอดคนโทษมิให้เรือนจำออกมาสมทบกับโปลิศซึ่งมีอยู่ ๑๐๐ คน แล้วได้พาทหารเรือในเรือรบขึ้นมาช่วยอีก ๑๐๐ คน รวมกันรักษาทางที่พวกจีนจะเข้ามาได้ และเอาปืนใหญ่ตั้งซอกช่องไว้ทุกทาง แล้วให้ไปเรียกจีนพวกหัวหน้าตันแซู้ซึ่งอยู่ในเมืองเข้ามาประชุมกันที่ศาลารัฐบาลในค่ำวันนั้น และรับเขียนจดหมายถึงหัวเมืองอื่นๆที่ใกล้เคียงให้ส่งกำลังมาช่วย และมีหนังสือส่งไปตีโทรเลขที่เมืองปิ่นบอกชาวเข้ามายังกรุงเทพฯ และมีจดหมายบอกอังกฤษเจ้าเมืองปิ่น ให้กักเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ อยาให้พวกจีนส่งมายังเมืองภูเก็ต ให้คนถือหนังสือลงเรือเมล์และเรือใบไปยังเมืองปิ่นง และที่อื่นๆที่สามารถจะไปได้

ในค่ำวันนั้นพวกจีนหัวหน้าตันแซู้พากันเข้ามายังศาลารัฐบาลตามคำสั่งโดยมาก และรับจะช่วยรัฐบาลตามแต่พระยามนตรีฯจะสั่งให้ทพบประการใด พระยามนตรีฯจึงสั่งให้พวกหัวหน้าเขียน "ตัว" ออกไปถึงพวกแซ่ของตนที่มาอยู่กับพวกผู้ร้าย สั่งให้กลับไปที่อยู่ของตนเสียตามเดิม มีทุกซอมน้อย่างไรพวกหัวหน้าตันแซู้ช่วยแก้ไขให้โดยดี ก็มีพวกกรมกรเชื้อฟังกกลับไปแล้วเสียมาก พวกที่ยังเป็นกบฏอยู่น้อยตัวลง ก็ไม่กล้าเข้าตีศาลารัฐบาล พระยามนตรีฯจึงจัดให้จีนหัวหน้าตันแซู้คุมเงินพวกของตัวตั้งเป็นกองตระเวนคอยห้ามปรามอยู่เป็นแห่งๆในเมืองก็สงบไป แต่พวกจีนกบฏที่มีหัวโจกชักนำไม่เชื่อฟังหัวหน้าตันแซู้

เมื่อเห็นว่าจะตีศาลารัฐบาลไม่ได้ก็คุมกันเป็นพวกๆแยกกันไปเที่ยวปล้นทรัพย์เผาเรือนพวกชาวเมืองต่อออกไปถึงตามบ้านนอก ราษฎรอันกว่าก็ได้แต่หนีเอาตัวรอด ก็เกิดเป็นจลาจลทั่วไปทั้งเมืองภูเก็ต มีแต่ที่บ้านฉลองแห่งเดียว ชาวบ้านได้สมภารวัดฉลองเป็นหัวหน้า อาจต่อสู้ชนะพวกจีน(ดังได้เล่ามาในนิทานที่ ๒) แม่พระยามนตรีฯก็มีกำลังเพียงจะรักษาศาลารัฐบาล ยังไม่สามารถจะปราบพวกจีนกบฏตามบ้านนอกได้

เมื่อรัฐบาลในกรุงเทพฯได้รับโทรเลขว่าเกิดกบฏที่เมืองภูเก็ต จึงโปรดฯให้พระยาประภากรวงศ์(ชาย บุนนาค)เมื่อยังเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถหัวหมื่นมหาดเล็ก เป็นข้าหลวงใหญ่มีอำนาจบังคับบัญชาการปราบอั้งยี่ได้สิทธิขาด (เพราะพระยามนตรีฯเป็นลูกเขยพระยาวิชิตสงคราม เกรงจะบังคับการไม่ได้เด็ดขาด ต่อภายหลังจึงทราบว่าพระยามนตรีฯต่อสู้จึงไม่เสียเมืองภูเก็ต) คุมเรือรบกับทหารและเครื่องศาสตราวุธเพิ่มเติมออกไป พระยาประภาฯไปถึงเมืองภูเก็ตก็ไปรวมมือกับพระยามนตรีฯ ช่วยกันรวบรวมเรือทั้งไทยและมลายูที่ไปจากหัวเมืองปักษ์ใต้ไปเข้าเป็นกองทัพ และเรียกพวกเจ้าเมืองที่ใกล้เคียงไปประชุมปรึกษากัน ให้ประกาศว่าเจ้าโทะแซแต่พวกที่ฆ่าคนและปล้นสะดม พวกกรมกรที่ไม่ได้ประพฤติร้ายเช่นนั้น ถ้ามาลูแก่โทะแซต่อหัวหน้าตันแซู้และกลับไปทำการเสียโดยดีจะไม่เอาโทษ พวกจีนที่เป็นแต่ชั้นสมพลก็พากันเข้ามาลูแก่โทะแซโดยมาก จับได้ตัวหัวโจกและที่ประพฤติร้ายบ้าง แต่โดยมากพากันหลบหนีจากเมืองภูเก็ตไปตามเมืองในแดนอังกฤษ การจลาจลที่เมืองภูเก็ตก็สงบ

ในครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดฯปูนบำเหน็จให้เจ้าหมื่นเสมอใจราช(ชาย บุนนาค)เลื่อนขึ้นเป็นพระยาประภากรวงศ์ ให้เจ้าหมื่นเสมอใจราช(ชื่น บุนนาค)เลื่อนขึ้นเป็นพระยามนตรีสุริยวงศ์ ตำแหน่งจางวางมหาดเล็กและได้รับพระราชทานพานทองเสมอกันทั้ง ๒ คน พวกกรมกรที่ได้ช่วยรักษาเมืองภูเก็ตินั้น พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์บ้าง เลื่อนบรรดาศักดิ์บ้าง ตามควรแก่ความชอบ ที่เป็นหัวหน้าตันแซู้ซึ่งได้ช่วยราชการครั้งนั้น โปรดฯให้สร้างเหรียญตอกเป็นเครื่องหมายความชอบ(วิ่งมาเปลี่ยนเป็นเหรียญคุชฎีมาลาภายหลัง)พระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบทุกคน แต่ันพวกอั้งยี่ที่เมืองภูเก็ตก็ราบคาบ.

นิทานโบราณคดี พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาฬ

[เรื่องอั้งยี่](#)

ย

ย

อ้างอิง <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=rattanakosin225&month=20-03-2007&group=2&gblog=28>